

Nr 767

Av herr **Holmberg m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition nr 56, angående bildande av ett statligt kreditaktiebolag för finansiering av investeringar inom näringslivet.*

(Lika lydande med motion nr 954 i Andra kammaren)

Det svenska näringslivet som till mer än 90 procent är privatägt och dess internationellt sett högt kvalitativa kår av anställda har i vår hittills tillämpade fria marknadsekonomi fört fram Sverige till en av världens ledande industrinationer. Vi har den högsta produktionsnivån per capita i Europa och en naturlig utvecklingskraft i det kunnande och den initiativförmåga som utmärker företagsledningarna i såväl våra stora som mindre och medelstora företagsenheter. Vår arbetsmarknad kännetecknas av stabilitet och harmoni, till stor del beroende på det förtroendefulla samspel som utmärker relationerna mellan arbetsmarknadens parter. Klasskampens onyanserade värderingar har ersatts av en växande förståelse för såväl de socialt betingade behoven som de krav på lönsamhet som måste tillgodoses i ett näringsliv, alltmer beroende av internationella konkurrens- och marknadsförhållanden. Denna gynnsamma arbetsmiljö har successivt växt fram och varit avgörande för den standardstegring som kommit alla grupper i vårt samhälle till del. Friktioner har helt naturligt inte saknats. Motsättningarna har emellertid överbryggats av vetenskapen om det samhälls-ekonomiska värde som ligger i det solidariska samspelet mellan arbetstagare och arbetsgivare. Att bidra till att ytterligare förbättra denna miljö måste vara en primär uppgift för statsmakterna. Detta kan ske genom att tillgodose den enskildes behov av trygghet och genom att skapa allmänt goda utvecklingsbetingelser för näringslivet. Varje försök att skapa konstlade motsättningar mellan arbete och kapital måste därför motarbetas liksom försök att genom statliga detaljregleringar dirigera det enskilda näringsliv, vars produktionsresultat utgör grunden för vårt välstånd.

Svensk företagsamhet belastas för närvarande av ett högt kostnadsläge, beroende på en kraftig inhemsk inflation och ett otidsenligt skattesystem. Från och med 1963 har kostnadsstegringarna för företagen i Sverige varit markant högre än för företagen i de länder med vilka vi konkurrerar. Att genom en ekonomisk politik, som i första hand söker komma till rätta med

1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1967. 3 saml. Nr 767*

kostnadsstegringarna, förbättra det svenska näringslivets arbetsbetingelser måste därför vara en av statsmakternas väsentligaste uppgifter. Betydelsefullt är också att genom en aktiv handelspolitik snabbt nå en för Sveriges vidkommande positiv lösning av den europeiska integrationsfrågan, så att svenskt näringsliv ej drabbas av de tullhinder som uppdelningen av Europa i två handelsblock för med sig.

Svårigheterna för svenskt näringsliv och de därav orsakade störningarna på arbetsmarknaden är främst orsakade av brister i regeringens ekonomiska politik. Politiskt betingade »knep» av det slag som regeringens förslag till en statlig investeringsbank innebär är inte ägnat att förbättra det svenska näringslivets arbetsvillkor. Det kan tvärtom befaras leda till ett sämre utnyttjande av vårt lands tillgångar och direkt försvåra inte minst den mindre och medelstora företagsamhetens arbetsmöjligheter med risk för ökad otrygghet för företag och anställda.

Argument mot den statliga banken

Syftet med regeringens förslag om en statlig investeringsbank sägs vara att skapa en ny form för långfristig finansiering av sådana investeringsprojekt inom näringslivet som inriktas på rationalisering, strukturanpassning och utveckling. Framför allt skall större, långsiktiga och mera riskbetonade projekt tillgodoses. Därmed aktualiseras väsentliga samhällsekonomiska problem om vårt näringslivs lönsamhet, företagens finansiering och strukturförändringarnas betydelse på lång sikt. I och för sig är en debatt härom värdefull och utan tvekan också nödvändig.

Metoden att plötsligt och utan föregående utredning kasta in ett förslag som kan leda till genomgripande institutionella förändringar av den svenska kapitalmarknaden, med vittgående konsekvenser för det enskilda näringslivets framtida struktur, vittnar emellertid om en påfallande brist på vilja att klargöra orsakerna till den situation vårt näringsliv nu befinner sig i. Man vägrar att erkänna att dagens företagsnedläggelser och den ökade frekvensen av punktvisa friställningar av arbetskraft i första hand inte är beroende av brist på kapital eller på kreditinstitutioner som kan förmedla kapitalet utan främst beror på minskad lönsamhet till följd av de gångna årens inflationspolitik.

Ekonomiska politiken huvudorsaken

Under 1960-talet började finansministern göra gällande att en viss inte helt obetydlig inflation var oundgänglig för sysselsättning och framstegstakt. Sådant kan en finansminister inte ostraffat göra. Tilltron till statsmakternas vilja och förmåga att upprätthålla ett fast penningvärde fick ett

ödesdigert grundskott. Då dessutom den ekonomiska politiken utformades i enlighet med detta uttalande kunde vi snart inregistrera den snabbaste penningvärdeförsämringen sedan Koreakrisens dagar.

Sedan 1963 har kostnadsökningarna för företagen i Sverige pendlat kring 10 procent per år. Det är avsevärt mer än vad företagen i våra konkurrentländer belastats med. Ute i Europa har inflations- och lönekostnadsproblemen ägnats allt större uppmärksamhet. Resultatet har visat sig i långsamare prisstegringar och en minskande lönestegringstakt. Den stora sektor av vårt näringsliv som arbetar under utländsk konkurrens får i betydande utsträckning sina priser bestämda av den internationella marknaden. När kostnadsutvecklingen hos oss är ogynnsammare än i utlandet innebär detta en press på lönsamheten. Utvecklingen har varit särskilt ogynnsam i vissa branscher som haft en marknadsmässigt besvärlig situation med påtagliga prisfallstendenser. Den strukturrationalisering som den statliga investeringsbanken i första hand är avsedd att medverka till kan inte ensam lösa problemen för dessa för vårt ekonomiska välstånd helt livsviktiga sektorer. Statsmakterna kan visserligen tillfälligt dirigera över produktionsresurser till skyddade hemmamarknadsnäringar, men på längre sikt leder detta till hämrad framstegstakt och mer definitiva svårigheter att upprätthålla sysselsättningen.

Den inriktning debatten kring näringspolitiken fått genom regeringens nu aktuella förslag skapar risk för en felbedömning av såväl våra svårigheter som statsmakternas uppgifter på det näringspolitiska området. Det är nämligen inte i första hand en allmän s. k. strukturrationalisering i syfte att skapa i huvudsak stora driftsenheter som kan tillförsäkra oss fortsatt snabb utveckling av näringslivet, ökat välstånd och tryggad sysselsättning. Vad de politiska krafterna måste inrikta sina ansträngningar på är att skapa en bättre miljö för dynamiskt företagande, för initiativ och kapitalinsatser. Kraven på den ekonomiska politiken och dess uppgift att hejda kostnadsstegringarna bibehåller därmed sin centrala betydelse.

Strukturrationaliseringen överdramatiserad

Den ekonomiska utvecklingen i Sverige har internationellt sett varit snabb. Härigenom har det varit möjligt att höja levnadsstandarden och i snabb takt bygga ut välfärdssamhället. Grundvalen för denna välståndsökning för individerna har varit att näringslivets kapacitet och produktionsförmåga ökat. Detta har inte kunnat ske inom ramen för en oförändrad, en gång för alla given produktionsapparat. Det stigande välståndet har i stället som en av sina förutsättningar haft en oavbruten omdaningsprocess, som inneburit att produktionsstrukturen anpassats till utvecklingen.

Mot dessa uttalanden i propositionen kan inga sakliga invändningar resas. Strukturrationalisering är inget nytt fenomen. En utveckling och anpassning efter växlande behov, ändrad efterfrågan och ny teknik har alltid på-

gått och kommer alltid att pågå inom ett fritt, i konkurrens arbetande näringsliv. Sedan industrialismens genombrott i vårt land har vi upplevt perioder av långt intensivare strukturförändringar än de vi i dag upplever eller har anledning att räkna med.

Begreppet strukturrationalisering låter sig alltså ej entydigt avgränsa. I vidare mening avses därmed olika åtgärder med avseende på verksamhetens inriktning och utveckling. Nedläggningar, inskränkningar i samband med specialisering och nyetableringar hör också till bilden. I denna mening kan inte strukturrationaliseringsåtgärderna isoleras eller registreras och därför ej heller studeras i en samlad bild.

Av strukturrationaliseringen i mer inskränkt mening, sådan den kommer till synes i köp eller sammanslagningar av företag eller delar av företag eller i avtal om samverkan mellan företag, kan dock erhållas en bild om än ofullständig och behäftad med många brister. Förefintlig statistik tyder på att antalet företagskoncentrationer inom industrin vuxit snabbt sedan slutet av 1950-talet, medan antalet nedläggningar och driftsinskränkningar under 1960-talet varit såväl anmärkningsvärt konstant som förhållandevis litet. En påtaglig ökning härvidlag noterades dock år 1966 utan att därför 1958 års siffror tillnärmelsevis uppnåddes.

Statistiken ger alltså ingalunda underlag för den bild av rationaliseringshämmande finansieringssvårigheter som frammanas i propositionen. Från regeringens sida har ej heller presenterats ett *enda* exempel på någon väsentlig och önskvärd strukturrationaliserande åtgärd som ej kunnat genomföras på grund av bristande finansieringsmöjligheter.

En ökning i antalet företagsköp torde för övrigt ha kommit till stånd under första halvåret 1966 inför de nya bestämmelser om aktievinstbeskattning som nu försvårar näringslivets rationalisering och riskkapitalfinansiering.

Strukturförändringarna utgör alltså inte den väsentliga anledningen till att finansieringsproblem uppstått. Större företagsköp och sammanslagningar föranleder normalt ej några anmärkningsvärda anspråk på kreditmarknaden. Aktiebyte eller emission mot apport är ju därvidlag den normala formen. Den koncentration som därigenom kommer till stånd motvägs av att andra investeringsobjekt ej kommer till utförande. De ökade anspråk på kreditmarknaden som aktualiseras i samband med företagskoncentrationer avser erfarenhetsmässigt i första hand rörelsekrediter och investeringskrediter av kort och medellång natur. Sjunkande självfinansieringsgrad och kreditmarknadens i vissa avseenden bristande funktionsduglighet, förhållanden som återgår på den förda ekonomiska politikens utformning, träder i stället i förgrunden. För ett lönsamt näringsliv med god likviditet och med en fri, flexibel och mångsidig kreditmarknad till sin tjänst erbjuder en även snabb strukturförändring inga exceptionella finansieringsproblem.

Risk för statlig styrning

Fördelningen av knappa kapitalresurser sker bäst genom konkurrens på en fri kreditmarknad. Den statliga investeringsbanken kommer att få ett dominerande inflytande på den del av kreditmarknaden som står till näringslivets förfogande, framför allt i fråga om industrins externa finansiering.

I ett fördomsfritt räkneexempel i propositionen, där siffror hämtats ur den nyligen publicerade utredningen »Finansiella långtidsperspektiv» av professor Börje Kragh (SOU 1967: 6), ställes en tänkt årlig utlåning från investeringsbanken vid 1970-talets början av 1 miljard kronor mot den till 15 miljarder kronor beräknade storleken av den totala strömmen över kapitalmarknaden vid denna tid. Slutsatsen anges vara att något påtagligt strukturproblem inte skulle kunna föreligga för den statliga investeringsbankens inpassning på kreditmarknaden.

En jämförelse med näringslivets andel av den totala kapitalströmmen vid angivna tid hade varit mer rättvisande. Av samma utredning framgår att denna andel kan beräknas till drygt 4 miljarder kronor. Vidare beräknar professor Kragh industrins totala årliga nettoupplåning på kreditmarknaden i början av 1970-talet, vilken siffra är av särskilt intresse i detta sammanhang, till mindre än 1,5 miljard kronor. Den långfristiga årliga upplåningen är då givetvis ej obetydligt lägre.

Gentemot antagandet att den föreslagna investeringsbankens årliga utlåning i början av 1970-talet kunde tänkas bli ca 1 miljard kronor skall här inte framföras några synpunkter. Siffran är under alla förhållanden mycket hög i jämförelse med de motsvarande siffror för industrins totala externa upplåning som anförts i föregående stycke. Härtill skall fogas att investeringsbankens utlåningskapacitet redan 1968 föreslås uppgå till 5 miljarder kronor. Den statliga banken kommer alltså att förfoga över betydande kapitalresurser, som genom bankens monopolställning kan användas i dirigerande syfte och möjliggöra ett ökat direkt statligt engagemang i näringslivet. Detta sägs också klart ut i propositionen.

Genom investeringsbankens statliga karaktär underlättas ett effektivt samspel mellan bankens verksamhet och de många andra led i samhällsbyggnaden där staten har styrande och sammanhållande funktioner: kommunikationsväsendet, bostadsbyggandet, lokaliseringpolitiken, forskningen, utbildningen etc. Det är angeläget att banken i sin verksamhet kan utnyttja den överblick och information som erhålls inom ramen för statsverksamheten. Bankens finansieringsbeslut kommer också i åtskilliga fall att få långtgående verkningar såväl regionalt som branschmässigt. Verksamheten kommer att förutsätta samhällsekonomiska överväganden som inte kan eller bör krävas av privata och mindre institut.

Med hänsyn till den erfarenhet vi har av staten som företagare inger denna möjlighet till statlig styrning av näringslivet starka betänkligheter. Existerande och framdeles etablerade statliga företag kommer förmodligen

att i den statliga investeringsbanken söka sin finansiering och där konkurrera med andra rent affärsmässigt arbetande företag om kapitalresurserna. Att härvid en prioritering av olönsamma investeringar kan komma att ske är uppenbart.

Att lokaliseringspolitiska eller av andra speciella skäl betingade direkta statliga engagemang, beslutade av riksdagen för varje särskilt fall, kan ha sitt berättigande skall inte bestridas. Klart är emellertid att det antal statliga företag som vårt land med bibehållen snabb välståndsutveckling har råd med otvivelaktigt är begränsat. Med närmast osviklig instinkt har staten de gånger den uppträtt som företagare lyckats undvika satsningar som lett till lönsamma företag. Många exempel kan också ges på regeringens oförmåga att göra korrekta och framsynta bedömningar av ekonomiska projekt. Till de mer påfallande hör handelsministerns på sin tid gjorda försäkran till Volvo att svenska bilar omöjligen kunde säljas i USA. En upplåning som syftade till sådant lättsinne måste staten söka förhindra. Dess bättre kunde Volvo ordna sin finansiering på annat sätt, och Volvo är i dag den största enskilda exportören till USA.

De mest omfattande felinvesteringarna i det svenska samhället har skett på bostadsmarknaden, som utgör den mest reglerade sektorn av vår ekonomi. Den statliga regleringspolitiken på detta område har förutom bostadsbrist lett till exempellösa kostnadsstegringar och felinvesteringar, som är desto allvarigare eftersom de drabbar inte bara de nuvarande bostadskonsumenterna utan också kommande generationer.

Felinvesteringar förekommer även i privata företag men får icke så generella konsekvenser som på den statliga sektorn. Företagsledning och investeringsbedömningar kräver kunskaper och yrkesskicklighet. Missgrepp som görs inom det privata näringslivet får emellertid icke den omfattning som när det gäller staten. Till följd av den decentraliserade beslutsfattningen i ett fritt näringsliv och frånvaron av politisk prestige behöver man där inte på samma sätt befara att ett missgrepp leder till flera.

Risk för olönsamma investeringar

I de promemorior vari förslaget om inrättande av en statlig investeringsbank först presenterades och som är bilagda propositionen presterades åtskilliga motsägelsefulla synpunkter på de räntabilitetsaspekter som investeringsbanken i sin kreditgivning borde ta hänsyn till. Det anfördes å ena sidan att förekomsten av ett s. k. samhällsekonomiskt räntabilitetsbegrepp i vidare mening skulle kunna motivera avsteg från företagsekonomiska räntabilitetskrav. Å andra sidan uppgavs att endast räntabla projekt skulle finansieras. Den osäkerhet kring räntabilitetsförväntningarna som även propositionen ger uttryck för kan väntas medföra betydande risker för att med hänsyn till näringslivets effektivitet olyckliga investeringar kommer till stånd. Förräntningen av investeringsbankens egna kapital skall sättas

i andra hand. Investeringsbanken skall undandragas bankinspektionens kontroll. Under dessa förutsättningar kan förväntas att begångna misstag kommer att förvärras genom följdinvesteringar.

Att investeringsbanken vid sina kreditbedömningar kommer att ta hänsyn till politiskt betingade önskemål framgår av propositionen. Att ledningen av banken endast skall anförtros högt kvalificerade personer med ett betydande företags- och samhällsekonomiskt kunnande stillar ingen oro därvidlag. I en meningsmotsättning med bankens ägare om såväl verksamhetens allmänna målsättning som konkreta bedömningar torde dessa högt kvalificerade personer ändå vara maktlösa.

Mindre och medelstora företagsamheten drabbas

Propositionen avspeglar en nästan vidskeplig övertro på nödvändigheten av stora produktionsenheter. En prioritering av de mycket stora investeringsprojekten är uppenbarligen avsedd. Storleken i kvantitets- eller sysselsättningshänseende är dock i själva verket av mindre intresse. Storleken i förhållande till den egna marknaden är avgörande. Flera av våra ledande företag är långt ifrån stora i internationell jämförelse men tillhör ändå de största företagen i världen på sina speciella avsättningsmarknader. För många företagsenheter med en negativ lönsamhetsutveckling är en framlyst specialisering en bättre och mer lönsam väg att beträda än en stor kapitaldyr skalförändring. Varje prioritering av större investeringsprojekt måste med nödvändighet komma att ske på de mindre och medelstora företagens bekostnad. I vårt land har dessa företag en mycket större betydelse för sysselsättningen än de stora företagen.

Av bortåt 30 000 industriföretag i Sverige sysselsätter endast cirka 250 mer än 500 anställda. Dessa större företag svarar blott för cirka 30 % av det totala antalet anställda inom industrin. Inom handeln sysselsätter cirka 75 000 företag omkring 700 000 människor, och inom samfärdseln är drygt 250 000 personer sysselsatta i över 25 000 företag. Inom jordbruket finner 350 000 människor sin utkomst. I dessa sektorer av vårt näringsliv är den genomsnittliga företagsstorleken liten och kommer att så förbli under överblickbar tid.

Varje 10-tal miljoner kronor, som prioriterat tillförs ett större investeringsprojekt, innebär att kanske något 100-tal mindre, måhända utvecklingsbara projekt får skjutas åt sidan. Propositionens ensidiga betoning av individuellt stora kapitalbehov är ett uttryck för ett statistiskt betraktelsesätt. Dynamiken i näringslivet är till väsentlig del en process, i vilken mindre företag arbetar med framgång och växer sig stora.

Utredningspraxis åsidosatt

Under senare år har framförts en mångfald förslag till reformer av det svenska kreditväsendet. Den sittande kreditinstitutsutredningen har till

uppgift att pröva en del av dessa. Även från regeringens sida har tidigare uttryckligen eller underförstått förutsatts att hela frågan om kreditväsendets framtida utveckling skulle bli föremål för en samlad översyn när utredningen »Finansiella långtidsperspektiv» förelåg färdig.

Med åsidosättande av de arbetsformer som i vårt land brukat följas vid beslut i för hela vår ekonomi viktiga frågor har nu ett otillfredsställande utrett förslag lösryckts ur sitt sammanhang och plötsligt framkastats. Någon sådan tidsnöd som skulle kunna ursäktas en dylik handläggning föreligger inte, och regeringen har ej heller gjort något sådant påstående.

Näringspolitiken är alltför viktig för sysselsättning och för välståndsutveckling för att få utnyttjas av ett regerande parti, när den politiska utvecklingen förefaller oförmånlig.

Högerpartiet avstyrker förslaget om inrättande av en statlig investeringsbank.

Högerpartiets alternativ

Sammanfattande synpunkter

Dagens snabba ekonomiska utveckling framtvingar reformkrav av två helt skilda slag. Å ena sidan måste åtgärder vidtagas av betydelse för den enskildes trygghet i en föränderlig ekonomi. Å andra sidan måste det finansiella klimat inom vilket näringslivet arbetar på viktiga punkter förbättras, om en fortsatt snabb välståndsutveckling skall kunna säkras.

Dessa parallella reformkrav har sin grund i vår inställning till vad som är statens roll i förhållande till näringslivet och till dess anställda. Gentemot den enskilda människan har staten ett direkt ansvar. I förhållande till näringslivet är det statliga ansvaret indirekt, ett ansvar för den ram och det ekonomiska klimat inom vilket företaget sker.

A. Staten och näringslivet

Den enskildes trygghet garanteras i första hand av företagsamhetens effektivitet och konkurrenskraft. Detta kräver en politik inriktad på att dämpa pris- och skattestegringar, att underlätta näringslivets arbetsbetingelser i övrigt och att ge förutsättningar för en väl fungerande kapitalförsörjning. Högerpartiet har redan i tidigare motioner vid innevarande års riksdag framlagt detaljerade förslag kring den ekonomiska politiken. Vi begränsar oss i denna motion därför till förslag som syftar till att underlätta näringslivets kapitalförsörjning.

1. De anställda, liksom samhället i övrigt, har ett direkt intresse av att de svenska företagen är lönsamma. I det framlagda förslaget om en statlig investeringsbank avspeglas emellertid en belåtenhet över den sjunkande självfinansieringsgraden i näringslivet. Denna företeelse är ett uttryck för försämrade lönsamhet, beroende på skärpta konkurrenssvårigheter och

ökade krav gentemot företagen i fråga om skatter och ATP-avgifter. En väsentlig grund för det finansiella företagssparandet har alltså ryckts undan genom den förda ekonomiska politiken.

Utvecklingen innebär uppenbara risker för en minskande investeringsvilja och en därigenom uppbromsad, önskvärd strukturanpassning med negativa konsekvenser för välståndsutveckling och sysselsättning. *Åtgärder för att förbättra företagens möjligheter till självfinansiering kommer därför att föreslås.*

2. Den snabba tekniska och ekonomiska utvecklingen har medfört att forsknings- och utvecklingsarbetet blivit allt betydelsefullare för företagens verksamhet. Företagen är normalt ganska obenägna att helt lånefinansiera sådan verksamhet trots dess investeringskaraktär, vilket ytterligare understryker nödvändigheten av att den sjunkande självfinansieringsgraden höjes. *I syfte att stimulera industrins forsknings- och utvecklingsarbete framlägges därför förslag om en särskild forskningsstiftelse. Till stiftelsen, som benämnes »Stiftelsen för industriell forskning och industriellt utvecklingsarbete — SIFU», föreslås ett anslag om 100 mkr. för budgetåret 1967/68.*

3. För de större företagens egen kapitaluppbyggnad erbjuder aktiemarknaden ett oundgängligt komplement. För många av de större strukturrationaliserande åtgärder som företages i vårt näringsliv är en väl fungerande aktiemarknad en nödvändig förutsättning. *Förslag kommer att framföras i syfte att bredda och aktivera aktiemarknaden.*

4. I ett samhälle där hög sysselsättning och ett stabilt penningvärde är en självklar målsättning måste investeringsutrymmet bli begränsat. Om alla finansieringsproblem kunde lösas, skulle bristen på arbetskraft bli orimlig och inflationen okontrollerbar. Det enskilda företaget måste alltid uppfatta kredittillgången på marknaden som knapp. Den svenska kreditmarknadens funktionsförmåga är emellertid i dag så nedsatt att utvecklingen inom näringslivet riskerar att dämpas. *I syfte att lätta trycket på marknaden har förslag framförts till årets riksdag om avveckling av valutareglerna.*

5. I dagens läge erbjuder näringslivets långfristiga finansiering vissa svårigheter som emellertid har föga samband med den s. k. strukturrationaliseringen. De sammanhänger främst med den förda kreditmarknadspolitikerna och med regler och praxis för kreditmarknadens arbete. *Förslag i syfte att förbättra kreditmarknadens funktionsduglighet bl. a. genom en avveckling av emissionskontrollen och en modernisering av banklagstiftningen kommer därför att framföras.*

6. Den mindre företagsamhetens möjligheter att nå den långa marknaden går till väsentlig del genom AB Industrikredit, AB Företagskredit och liknande specialinstitut. Under de senaste årens starka kreditåtstramning har dessa institut tidvis praktiskt taget helt saknat utlåningsmöjligheter.

Tillkomsten av den föreslagna statliga investeringsbanken kan komma att accentuera svårigheterna. En prioritering av större projekt är en klart uttryckt avsikt. *AB Industrikredits och AB Företagskredits kreditgivningsförmåga bör förbättras och hantverks- och industrilånefonden ges ökade resurser att vidga sin långivning till mindre och medelstora företag. Redan nu föreslår vi en ökning av anslaget till hantverks- och industrilånefonden med 25 mkr.*

7. Utvecklingen under de senare åren mot allt längre kreditgivning har medfört att exportfinansieringen i dag för många svenska företag erbjuder allvarliga problem.

En översyn av förhållanden och önskemål beträffande exportkreditfinansieringen i vad avser såväl institutionell ram och formella regler som därinom tillämpade arbetsformer föreslås.

8. AP-fondernas ställning på den svenska kreditmarknaden aktualiserar behovet av former för kanalisering av deras medel till näringslivet. Med hänsyn särskilt till de mindre och medelstora företagens intressen bör i större utsträckning än som sker AP-medel kunna ställas till företagandets förfogande genom nu befintliga kreditinstitut och *utformningen av återlånerätten göras till föremål för översyn.*

9. *Slutligen föreslås åtgärder som syftar till att möjliggöra upprättandet av ett enskilt refinansieringsinstitut med uppgift att återfinansiera affärsbankerna för sådan långfristig finansiering som eljest skulle vara svår att direkt placera.*

För sådana speciella investeringar som från allmänna synpunkter kan bedömas såsom angelägna men vilka enligt vedertagna kreditbedömningsprinciper icke kan finansieras genom bankerna hos refinansieringsinstitutet eller eljest på marknaden skall krävas statlig garanti efter av riksdagen för varje särskilt fall fattade beslut.

B. Staten och den enskilde

De sociala konsekvenserna av den nödvändiga dynamiken i näringslivet bör studeras från den enskildes synpunkt. Utgångspunkten måste vara att meningsfull sysselsättning skall beredas åt alla. Stora investeringar i de s. k. basindustrierna, t. ex. skogsindustrin eller järnverken, syftar i dagens läge ej sällan till en större produktion med en även i absoluta tal minskande arbetsstyrka. Nedläggningar av mindre enheter kan vara ett ofrånkomligt led i denna utveckling. Väsentliga frågor aktualiseras i samband härmed. Vilket skydd har den anställde om hans anställning plötsligt upphör? Vilka möjligheter har den friställda att få ett i vidare mening tillfredsställande arbete? Vilka förluster kan den enskilde få vidkännas med avseende på sitt i bostaden investerade sparkapital?

Högerpartiet aktualiserar i en senare del av denna motion åtgärder i syfte

att öka de anställdas trygghet. I stort sett kan dessa sammanfattas på följande sätt.

1. Ett grundläggande ekonomiskt skydd behövs för den tid, någon på grund av arbetslöshet saknar annan inkomst. Arbetslöshetsförsäkringen genom fackförbundens kassor omfattar dock ej alla löntagare. En generell arbetslöshetsförsäkring skulle skapa större trygghet även för dem som i dag inte omfattas av sådan försäkring. Även inom en sådan utbyggd försäkring skulle administrationen i stor utsträckning kunna handhas av existerande fackliga kassor. Den s. k. KSA-utredningen bör snarast utreda frågan.

Utredningen bör i sitt arbete att skapa större trygghet för de anställda också undersöka möjligheterna att utsträcka den nu försäkringsmässigt utbyggda rätten till avgångsbidrag, som fastställts i kollektivavtal mellan SAF och LO och som är avsedd att ge viss trygghet i ett övergångsskede. Stora grupper omfattas ej av överenskommelsen.

Sociala motiv och rättviseskäl kan åberopas för att på försäkringsmässig grund tillförsäkra *alla* löntagare rätt till motsvarande fördelar som nuvarande konstruktion av avgångsbidrag i SAF/LO-överenskommelsen ger.

2. Omskolningsverksamheten bör ges en förnyad och vidare inriktning där vidareutbildning beredes även nya grupper. En utpräglad brist på arbetskraft föreligger inom exempelvis utbildnings-, vård- och serviceyrkena samtidigt som antalet arbetslösa varit stigande. Bristyrkesutbildningen bör därför intensifieras. Förmedlings- och utbildningsverksamhet bör ske i samråd mellan berörda myndigheter och näringslivet och i ökad utsträckning i överensstämmelse med arbetsmarknadsstyrelsen förläggas till företagen.

Många arbetsgivare vidtager redan åtgärder och påtager sig därför kostnader för omskolning av friställd arbetskraft eller för att bereda handikappade anställda en fortsatt sysselsättning.

Verksamheten bör stimuleras. I detta syfte föreslås att aktiebolag eller ekonomisk förening beredes möjligheter till skattefria avsättningar till fonder för kostnader som är att hänföra till omskolningsverksamhet inom företagen, omställningar samt för investeringar och drift av skyddade verkstäder.

3. Gällande pensioneringsregler kan lägga hinder i vägen för den äldre arbetskraftens anpassning till arbetslivet. Enligt lagen om allmän försäkring finns möjlighet till förtida respektive uppskjutet uttag av ålderspension, men fördelarna med det rörliga pensionsuttaget begränsas genom att pensionsbeloppet reduceras vid förtida uttag, och reduktionen gäller sedan livet ut. Detta innebär ett risktagande för vederbörande och verkar hämmande på intresset att utnyttja det förtida uttaget. Dessa nackdelar bör undanröjas.

4. Den fortgående strukturomvandlingen aktualiserar krav på en förstärkt arbetsmarknadspolitisk beredskap. Väsentligt är därvid att för-

handsinformationer om driftsinskränkningar, det s. k. varselsystemet, utvidgas och görs så effektivt som möjligt.

5. När en hel bygd drabbas av en sysselsättningskris kan egnahemsägare få vidkännas svåra ekonomiska förluster. Behov föreligger att utvidga den försöksverksamhet beträffande inlösen av egnahem som hittills bedrivits till att omfatta såväl glesbygder som övriga delar av landet där sysselsättningsstörningar inträffar.

6. Behovet att av olika sociala och ekonomiska skäl stimulera till ny ekonomisk aktivitet och lägga grunden för en varaktig sysselsättning kan under de närmaste åren väntas öka i vissa orter och regioner. Av den anledningen föreslås en höjning av lokaliseringsslånen med 100 mkr.

Bakgrunden till vårt näringspolitiska förslag

Under 1950-talet, som för större delen av den svenska ekonomin innebar en nästan oavbruten högkonjunktur, fördes en till sin effekt expansiv ekonomisk politik. Penningvärdet försämrades. Förhållanden inom landet och den internationella utvecklingen samverkade härtill.

Den stigande efterfrågan, liksom även pris- och lönestegringarna i sig själva, föranledde stora investeringar i näringslivet samt ökade krav på bostadsbyggande och offentliga investeringar. En stram kreditmarknadspolitik ansågs önskvärd med tanke på faran för en ytterligare markerad inflation, och finansieringsbehoven kom att ligga mycket högt i förhållande till kreditväsendets kapacitet.

Den allmänna räntehöjning som skulle ha svarat mot förhållandena på kreditmarknaden accepterades ej under den första delen av perioden. Efterfrågeöverskotten blev allra störst på den räntereglerade marknaden för bostadsfinansiering, och ett system för prioritering av bostadssektorns lånebehov infördes. Dirigeringen av krediter skedde i olika former. Affärsbankernas utlåning styrdes efter 1952 i betydande utsträckning med hjälp av s. k. likviditetskvoter.

Emissionskontroll infördes för att reglera utbudet av obligations- och förlagslån på kapitalmarknaden. Staten, bostadsbyggandet och i någon mån kraftverken gynnades. En viss kompensation för stängningen av obligations- och förlagslånemarknaden kunde näringslivet tidvis få genom direkt upplåning på kapitalmarknaden, särskilt i försäkringsbolagen. Riksbankens s. k. rekommendationer rörande kapitalmarknadsinstitutens placeringar blockerade dock efter hand till stor del även denna väg.

Från mitten av 1950-talet accepterades en rörligare ränta. En ytterligare skadegörelse på kreditmarknaden var uppenbart ej tolerabel, och penningpolitiken behövde detta instrument. Prioriteringen av bostadsbyggandets finansiering, innefattande bl. a. till och med en maximering av bankernas utlåning till andra ändamål, bibehölls dock.

Förklaringen till att alltför svåra finansieringsbekymmer för näringslivet ej uppkom under denna period låg i de i allmänhet ganska goda möjligheterna till självfinansiering. Förutsättningarna härför skapades naturligtvis främst genom de många årens högkonjunktur. En viss realisation av likvida tillgångar skedde dock fr. o. m. mitten av 1950-talet. Utvecklingen på lönesidan i kombination med skärpt konkurrens på allt fler områden minskade vinstmarginalerna.

Särskilt gällde detta exportindustrin. I början av 1960-talet förändrades bilden av det svenska näringslivets lönsamhet klart. Betydande kapacitetshöjningar, särskilt i Europa, medförde hårdare priskonkurrens. En fortsatt försämring i det svenska näringslivets relativa lönekostnadsläge presade från andra håll vinstmarginalerna.

De härigenom försämrade möjligheterna till intern finansiering påverkades också av förändringar i bolagsbeskattningen. Reglerna för avskrivning på lager och maskiner ändrades i oförmånlig riktning. I samband med införandet av ATP bortföll därtill möjligheterna till pensionsstiftelseavsättningar. Investeringsfonderna möjliggjorde vissa skattekrediter, men dessa kompenserade icke försämringarna.

Möjligheterna för näringslivet att ordna den externa finansieringen förbättrades något 1962 i och med att penningpolitiken lättades i samband med konjunkturdämpningen, och betydligt fler obligationslån tilläts. Vidare innebar den s. k. Annell-lagens bestämmelser om ett visserligen tidsbestämt skattefritt avdrag vid nyemission av aktier en viss förbättring.

Med konjunkturuppgången 1964—1965 förbättrades vinstmarginalerna i näringslivet åter. Anspråken på kapitalmarknaden förblev dock höga samtidigt som penningpolitiken åtstramades och möjligheterna att få bankkrediter försämrades. Emissionkontrollen skärptes, och favoriserandet av bostadsbyggandet blev gradvis allt påtagligare.

Sedan över ett år tillbaka är konjunkturutvecklingen åter nedslående. I det mycket strama läget på kreditmarknaden har först under den senaste tiden en lättnad inträtt på vissa områden.

En primär fråga är hur stor investeringskvot totalt i samhället den allmänna utvecklingen och den ekonomiska politiken kommer att möjliggöra. Den andel av nationalinkomsten som åtgått till investeringar har visat en stigande trend under hela 1900-talet. Från att ha varit ca 15 % under seklets första årtionde och 25 % mot mellankrigstidens slut har denna andel vuxit till ca 33 % år 1965. Fråga är om denna utveckling kan förväntas fortsätta.

I en undersökning företagen av Industriens utredningsinstitut, »Framtidsperspektiv för svensk industri 1965—1980», göres olika överväganden och antaganden rörande bl. a. förändringarna i befolkningsstrukturen samt den ekonomiska politikens mål och möjligheter. Slutsatserna kan sammanfattningsvis uttryckas så, att det totala relativa investeringsutrymmet knap-

past kan antagas öka jämfört med nu. Med de sannolika förändringarna i befolkningsstrukturen skulle nämligen en höjning av investeringskvoten förutsätta en sådan begränsning i konsumtionsökningen för de aktiva åldrarnas del, d. v. s. en sådan ökning av sparviljan att detta ej ter sig realistiskt.

Hur näringslivets kapitalbehov kommer att utvecklas beror på många olika faktorer. Den tekniska utvecklingen skapar förutsättningar för en effektivare men samtidigt mera kapitalintensiv produktion. Den hårda konkurrensen och den snabba stegringen av arbetskostnaderna tvingar företagen att utnyttja den nya tekniken. Reinvesterings- och utbyggnadsbesluten inom de enskilda företagen drar med sig växande kapitalbehov.

Kreditgivning har också blivit ett konkurrensmedel i högre grad än tidigare, en utveckling varpå varven är ett välbekant exempel.

Den skärpta konkurrensen aktualiserar en intensivare och mer vidsträckt marknadsbearbetning, som kan kräva växande kapitalinsatser. De nya europeiska stormakterna ställer t. ex. större krav än de nationella marknaderna.

Ovan nämnda förhållanden leder till att enskilda företag nu ofta uppfattar sina kapitalbehov som väsentligt större än tidigare. Här ligger en av orsakerna till att det talas och skrives så mycket om ökade kapitalbehov. En del i någon mån motvägande faktorer föreligger nämligen också.

Sålunda innebär ökade kapitalbehov i vissa företag minskade behov i andra, som inte kan följa med i utvecklingen i branschen.

En ökande kreditgivning från säljarens sida leder ju till minskade kreditbehov hos motsvarande köpare.

Andra mer allmänna faktorer hör också till bilden. Den tekniska utvecklingen inom produktion och distribution är t. ex. i och för sig ägnad att möjliggöra besparing av arbetskraft och kapital. Inom lagerhållningen har under de senaste åren betydande kapital frigjorts genom moderna organisatoriska metoder, en utveckling som kan väntas fortsätta.

En utveckling innebärande att kapitalbehoven skulle avse alltmer riskfyllda investeringar är knappast sannolik, ehuru detta tycks föresväva propositionens författare. Finansieringsbehoven torde komma att i varierande grad rikta sig mot olika sektorer av kreditmarknaden. Någon ensidig förskjutning mot längre krediter har man emellertid ej anledning att räkna med. Riskvärderingen vid kreditbedömningen blir med modernare redovisning och organisatorisk och administrativ teknik gradvis säkrare.

Frågan om hur stor del av det tillgängliga investeringsutrymmet som näringslivet kan påräkna är svårbedömd. Näringslivets andel av de totala investeringarna har de senaste 15 åren varit tämligen stabil, och några mycket stora förändringar kan knappast förutses. Långtidsutredningen 1966—1970 räknar för industriinvesteringarnas del med en årlig ökning med 7 %, medan de totala investeringarnas ökning antages stanna vid 5 %.

Båda dessa siffror förefaller i dag väl optimistiska. Det synes vara realistiskt att räkna med en fortsatt ojämn utveckling av lönsamheten inom olika branscher. I utredningen »Finansiella långtidsperspektiv» framhålls att snedfördelningen mellan positivt och negativt sektorssparande kommer att ytterligare accentueras. Dessa förhållanden leder i och för sig till större krav på kreditmarknaden som resursfördelare.

Sammanfattningsvis kan sägas att näringslivets anspråk på kreditmarknaden kan väntas förbli betydande. Mot bakgrund av de tekniska och kommersiella utvecklingstendenser som i dag kan iakttagas kan också kapitalbehoven väntas komma att uppträda med en något större koncentration i tid och rum. Från denna uppfattning och till den starkt överdrivna koncentrationseffekt i kreditbehoven som propositionen förutsätter är dock steget långt.

A. Förslag i syfte att förbättra näringslivets arbetsvillkor

Punktvis har vi tidigare redogjort för de skilda åtgärder vi finner angelägna i syfte att förbättra näringslivets arbetsbetingelser. Än en gång vill vi slå fast att det väsentligaste önskemålet med hänsyn till det svenska näringslivets konkurrensförmåga är en annan ekonomisk politik, som med kraft bekämpar kostnadsstegringarna. Vid sidan härav kan olika direkta åtgärder vidtas för att underlätta näringslivets arbetsförhållanden. Förslagen skall här närmare utvecklas.

1. Öka näringslivets självfinansiering

Det egna kapitalet i ett företag skapar genom att i första hand vara risktagande ett visst skydd för det främmande kapitalet. Det egna kapitalet har alltså en indirekt betydelse för expansionstakten i näringslivet genom att det underlättar den externa finansieringen.

En höjning av självfinansieringsmöjligheterna innebär att företagsvinsterna expanderar på bekostnad av lönernas andel av produktionsresultatet. Från fördelningspolitisk synpunkt ter sig en sådan utveckling mindre önskvärd.

Detta citat ur propositionen är, även om man bortser från den okunnighet som däri avspeglas, onekligen värt att uppmärksamma. Det torde för de anställda — och för samhället — vara ett väsentligare intresse att reallönerna stiger än att lönekostnaderna går upp. Ökad lönsamhet betyder också ökad lönebetalningsförmåga.

I propositionen uttalas också att minskande självfinansieringsgrad skulle medföra väsentliga fördelar genom att möjliggöra en rationellare resursallokering över kreditmarknaden. För att denna synpunkt över huvud taget skall ha något fog måste man dock utgå från att en fri och väl fungerande kreditmarknad föreligger.

I princip riktar sig kritiken icke heller mot självfinansieringsgraden som sådan utan mot det förhållandet att uppkomna vinster användes inom företag i stället för att delas ut till aktieägarna och på så sätt ställs till den allmänna kreditmarknadens förfogande. Kritiken bryter alltså mot den ovan citerade fördelningspolitiska målsättningen. Det torde vara väl känt att företag, som kan finansiera sina investeringar internt, är mer benägna att ta de risker som i synnerhet nya utvecklingslinjer innebär. En minskad möjlighet till självfinansiering kommer med andra ord även vid förbättrade möjligheter till extern finansiering att betyda mindre riskvillighet i fråga om nya projekt, långsiktigt utvecklingsarbete, forskning osv.

Den inställning till självfinansiering som ovanstående citat ur propositionen avslöjar är oss helt främmande. God lönsamhet i näringslivet lika väl som ett ökat finansiellt företagssparande är nämligen ett intresse för såväl de anställda som samhället i dess helhet. Vi vill därför på olika sätt förbättra företagets lönsamhet och därmed även deras konkurrensförmåga gentemot utländska företag. I dagens situation med ett betydande underskott i vår utrikeshandel är detta ett gemensamt intresse.

Vid årets riksdag har vi mot denna bakgrund framställt krav på att regeringen redan till höstriktsdagen skall framlägga förslag om

- allmän indirekt beskattning utan kumulativa drag,
- sänkning av marginalsatserna,
- bättre avskrivningsmöjligheter beträffande näringslivets byggnader,
- begränsning av de årliga pensionsavgifterna till AP-fonden till vad som erfordras för täckande av fondernas löpande pensionsbetalningar,
- utredning om möjligheter för företagen till en fullständig resultatutjämning, samt
- att företagsskattutredningen i sitt arbete skall beakta frågorna om lindring av beskattning av företagens forskningskostnader och om skattefria avsättningar till forskningsfonder inom företagen.

2. Satsa på industriforskning

Den föreslagna investeringsbanken har i propositionen motiverats med den fortgående strukturuomvandlingen i det svenska näringslivet och de tekniska förändringarna samt forsknings- och utvecklingsarbetenas betydelse. Att forskning är en viktig förutsättning för näringslivets tillväxt, fortsatta framstegstakt och den fulla sysselsättningens säkerställande på längre sikt är förvisso obestridligt. Insikten härom kan emellertid ingalunda åberopas som motiv för det statliga instrument för fördelning av tillgängliga kapitalresurser som propositionen föreslår. Flertalet investeringsbeslut i dagens samhälle beror på utvecklad teknik och forskningsinsatser av varierande slag. Framför allt i de långsiktiga, särskilt riskbetonade investeringarna ingår kvalificerade forskningsinsatser som ett viktigt element. I själva verket har detta ansetts utgöra ett motiv för tillskapandet av det nya statliga kredit-

institutet, varvid detta ansetts kunna i högre grad än vanliga kreditinrättningar bära de risker som är förenade med svårigheten att på längre sikt bedöma marknader och teknisk utveckling.

Detta argument förefaller icke övertygande för så vitt icke avsikten är att kreditinstitutet skall bedriva en så riskbetonad verksamhet att den skulle kunna betecknas som rent äventyrlig. Den forsknings- och utvecklingsverksamhet som kontinuerligt pågått och pågår i det svenska näringslivet ingår som en integrerad del i planeringen av kommande investeringar. Det torde vara vanskligt att i finansieringshänseende bryta ut dem från investeringskostnaderna i övrigt.

Det är å andra sidan obestridligt att en successivt sjunkande självfinansieringsgrad reser problem på detta område, eftersom en naturlig obenägenhet gör sig gällande inom företagsamheten att i större utsträckning helt lånefinansiera forskningsinsatser. Samtidigt som vi avvisat tanken på ett statligt kreditinstitut med hänsyn till den maktkoncentration ett dylikt institut skulle innebära och de risker för ett felaktigt utnyttjande av tillgängliga resurser som finns inbyggt i förslaget har vi som alternativ förordat ett enskilt och på företagsekonomiskt kunnande arbetande finansieringssystem. Härutöver torde särskilda insatser vara behövliga för att stimulera och finansiera framför allt den på industriell forskning och utveckling inriktade forskningsverksamheten. Det är väsentligt att vårt näringsliv kan bibehålla den tätplats det kommit att inta i fråga om modern teknik och avancerad teknologi i vidsträckt bemärkelse. Framtiden ligger i forskning, förnyelse och nyskapande.

För detta ändamål kräves — om vårt lands näringsliv skall kunna hävda sig i konkurrensen med övriga högindustrialiserade länder — en särskild insats på forskningsområdet som skapar möjligheter för att få fram nya produkter för de behov som undan för undan anmäler sig och ny effektiv teknik och industriell organisation. Ökade forskningsinsatser skulle också ligga i linje med de rekommendationer som givits av OECD:s ministerråd i januari 1966.

Den nuvarande statsstödda forskningspolitiken bör alltså utvidgas och kompletteras med ytterligare stimulans till insatser inom det svenska näringslivet, i första hand inte i fråga om egentlig grundforskning utan närmast beträffande tillämpad forskning och industriellt utvecklingsarbete. Efter mönster i viss mån från den verksamhet som utövas av Malmfonden bör en särskild stiftelse tillskapas för forsknings- och utvecklingsarbete. Liksom beträffande forskningsbidrag från Malmfonden vore det tänkbart att förena forskningsstöd med återbetalningsskyldighet för den händelse de specificerade forskningsprojekten resulterar i vinstgivande projekt. Den tänkta stiftelsens medel skulle icke allenast stå till förfogande för forskning inom företagen utan även kunna anvisas till forskningsinstitut eller laboratorier, inrättade av olika industriella branscher. Särskild uppmärksamhet

måste därvid ägnas de mindre och medelstora företag vilkas forskningsresurser av ekonomiska skäl är begränsade.

Med en utvidgad forskning skulle i dagens sysselsättningsläge dessutom även den fördelen vinnas att arbetskraft som blir friställd inom näringsföretagen, framför allt sådan på gymnasie-, ingenjör- respektive civilingenjörspanelet, som medhjälpåre kan vinna sysselsättning i ett intresseväckande arbete som i mycket påminner om vad de tidigare sysslat med och som motsvarar deras utbildning.

Vi föreslår därför att det redan för budgetåret 1967/68 anvisas ett särskilt anslag åt den skisserade forskningsstiftelsen. Den föreslås benämnas »Stiftelsen för industriell forskning och industriellt utvecklingsarbete — (SIFU)». Det torde ankomma på Kungl. Maj:t att utarbeta de närmare regler för stiftelsens uppbyggnad och verksamhet som kan finnas erforderliga.

Det är också möjligt att förbättra den industriella forskningens villkor genom en omläggning av nuvarande beskattningsregler. Redan vid riksdagens början har vi i en motion föreslagit rätt till avdragsgill reservering för framtida forskningskostnader genom fondering i företagen. Det må också erinras om 1959 års riksdags skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om utredning i ämnet.

Vi hemställer alltså att det för budgetåret 1967/68 anvisas ett anslag av 100 mkr. för en ny forskningsstiftelse, »Stiftelsen för industriell forskning och industriellt utvecklingsarbete — (SIFU)».

3. Bredda och aktivera aktiemarknaden

Vid sidan av uppsparade vinstmedel utgör kapital som erhålles genom aktieemissioner företagets främsta källa till riskkapital. För en aktieköpare är det ett väsentligt intresse, ofta t. o. m. ett villkor, att det finns en marknad på vilken han kan sälja sina aktier. En mer eller mindre regelbunden handel med vissa företagsaktier på börsen har också stor betydelse genom att kursbildningen är ett uttryck för marknadens värdering av företags framtidsutsikter. Genom aktiebörsen sker en offentlig bedömning och kritik av en företagslednings prestanda, ett förhållande av väsentlig betydelse för näringslivets effektivitet. Prisbildningen på aktiebörsen är också avgörande för villkoren för de aktietransaktioner som äger rum vid sidan av börsen. En väl fungerande aktiemarknad är alltså en väsentlig förutsättning för de strukturrationaliserande åtgärder i vilka olika former av samgående mellan större företag är en del. En breddning och aktivering av aktiemarknaden är därmed ett intresse för såväl de enskilda som samhället och företagen.

För företagen vore det en fördel, om de på förhand kunde få en emission säkerställd genom att ett finansinstitut övertog försäljningen i fast räkning. Utöver den garanti för omedelbar likvid som ett sådant system skulle innebära kan också den snedvridande effekt som stora samlade utbud på

marknaden kan leda till i stor utsträckning elimineras. Företag i utlandet har i allmänhet denna möjlighet till sitt förfogande.

Det är en naturlig uppgift för bankerna att biträda näringslivet i denna verksamhet. I utlandet sker detta nästan överallt. I Sverige tillåter dock icke banklagen, med vissa särskilt angivna undantagsfall, att en bank förvärvar aktier.

Den statliga investeringsbanken har däremot föreslagits få en betydande rätt att utan tidsbegränsning inneha aktier, vilket förstärker dess monopolställning.

Farhågor för att bankernas placeringar i aktier skall medföra risker för insättarnas säkerhet — eller på andra sätt innebära olägenheter — är ej motiverade, om rätten för banker att äga aktier inskränkes till tillfälliga förvärv för vidare försäljning på marknaden.

En möjlighet för bankerna att temporärt inneha aktier, d. v. s. att arbeta som emissionsinstitut, skulle avsevärt förbättra de medelstora företagens och även de nystartade företagens möjligheter att nå aktiemarknaden. Med hänsyn härtill och till vad i övrigt sagts förordar vi att bankerna ges en sådan rätt.

Den dubbelbeskattning som tillämpas i vårt land fördyrar finansiering genom aktieemission i förhållande till lånefinansiering. Den s. k. Annelagen, som antogs av riksdagen 1960, har inneburit en viss men dock otillräcklig förbättring. En omedelbar förstärkning av den avdragsrätt som nu medges är ett viktigt önskemål i avvaktan på att en successiv avveckling av skatten på utdelad vinst genomföres.

Den nya aktievinstbeskattning som infördes 1966 försvårar företagens riskkapitalfinansiering på aktiemarknaden och skadar ytterligare marknadsmekanismen genom att hämma rörligheten. Ett slopande av skatten eller i varje fall en översyn av bestämmelserna är därför angelägen.

4. Avveckling av valutaregleringen

En av grundförutsättningarna för den argumentering som föres i propositionen om inrättandet av en statlig investeringsbank är att mer kapital i bredare strömmar flyter till näringslivet. En konsekvens härav borde vara att de svenska företagen beredes friare möjligheter att utnyttja de utländska kreditmarknaderna. Anmärkningsvärt nog dras inte denna slutsats i propositionen, trots att våra inhemska resurser under en lång tid varit så hårt ansträngda att en fortsatt snabb ekonomisk utveckling kan äventyras.

Kraven på större frihet för kapitalet är emellertid mindre betingade av önskemål om att underlätta finansieringen av en inhemsk investeringsexpansion än att eliminera de hinder som för närvarande reses mot ett naturligt och rationellt deltagande för svenska företag på lika villkor i den alltmer internationaliserade företagsverksamheten. Våra möjligheter att få del av den snabba tekniska utveckling som sker utomlands eller att få till-

gång till utländska marknader är i högre grad än man tycks inse på ansvarigt håll förbundna med möjligheterna till fria kapitalrörelser. Portföljinvesteringarna spelar här en stor roll liksom även det förhållandet att introduktion på utländska börser för företag i ett litet land i internationell affärsverksamhet har ett stort värde i sig självt. Den pågående internationaliseringen av företagsverksamheten ställer självklart motsvarande krav på en internationalisering av kapitalförsörjningen.

Valutaregleringen innebär en isolering av det svenska näringslivet. Vi har försett våra företag med ett handikapp i den internationella konkurrensen.

Det förnekas sällan i diskussionen om den svenska valutaregleringen att ett frisläppande av kapitalrörelserna skulle medföra betydelsefulla fördelar för näringslivet. Regeringen har i stället ensidigt hävdat att valutaregleringarna behövs som ett ekonomiskt politiskt vapen i ett högkonjunkturläge. När början av en åtstramning av politiska skäl särskilt lagts på kreditmarknaden, medan en stark statlig utgiftsexpansion tillåtes fortgå, har valutaregleringen kommit att uppfattas som oundgänglig.

De invändningar som från viss ekonomisk-politisk synpunkt måhända kunde riktas mot friare kapitalrörelser reduceras dock till riktigare proportioner om man beaktar att de internationella kapitalströmmarna till sin natur normalt är dubbelriktade. Risken för stora saldon är för oss långifrån densamma som för reservvalutaländerna och kan betraktas som relativt obetydlig.

Statsmakterna behöver dessutom ej vara maktlösa mot ensidiga kapitalströmmar även om valutaregleringen avskaffades. Marknadsmässiga operationer står alltid till buds, och även om räntedifferentiering för utlandsägt kapital, ränteutjämnande specialskatter och dylikt långt ifrån är önskvärda är de dock avgjort att föredraga framför en direkt reglering.

Till vad ovan sagts kommer att konjunkturutvecklingen ej längre ens hjälpligt till någon del beriktigar regeringens synsätt på de internationella kapitalresurserna.

Från vårt håll har vid årets riksdag ställts yrkande om ett omedelbart avskaffande av valutaregleringen.

5. Modernisera banklagstiftningen

I det allmännas hand samlas genom förslaget om inrättande av en statlig investeringsbank medel för en mycket långtgående kontroll över näringslivets kreditförsörjning. En utveckling i en sådan riktning är icke ett intresse vare sig för näringslivet eller för de däri anställda.

Regeringsförslagets orealistiska överbetoning av de individuellt stora, långfristiga kapitalbehoven föranleder oro för att försörjningen med korta riskbärande rörelsekrediter och investeringskrediter skall komma att lida skada. Tillgången till en fri konkurrerande och tillräcklig marknad till dessa kreditmedel är i synnerhet för den mindre och medelstora företagsamheten

ett livsintresse. För strukturrationaliseringens fortskridande är också tillgången till kort och medellång kredit av större betydelse än den koncentrerade långfristiga kreditgivning varom propositionen talar så mycket.

Affärsbankerna är näringslivets viktigaste källa i fråga om kort och medellång finansiering. Möjligheterna för affärsbankerna att ge bundna lån har på senare tid förbättrats, och även om goda skäl föreligger för en längre gående liberalisering i detta hänseende må den viktiga uppmjukningen hälsas med tillfredsställelse.

Säkerhetsbestämmelserna i banklagen är däremot i sin nuvarande utformning i många fall onödigt hindersamma för de kreditsökande företagen. En översyn av dessa bestämmelser är önskvärd i syfte att medgiva en friare säkerhetsprövning med större tyngdpunkt på företagsekonomiska överväganden rörande företags räntabilitet och allmänna ekonomiska bärkraft.

6. Förbättra mindre och medelstora företagsamhetens finansiering

De större företagen har normalt bättre möjligheter än de små och medelstora i konkurrensen om de långa krediterna. Obligationsmarknadens möjligheter är öppna för dem. Vidare kan de lättare än de mindre företagen få bundna lån från försäkringsbolagen.

Den mindre företagsamhetens möjligheter att nå den långa marknaden går till väsentlig del genom AB Industrikredit, AB Företagskredit och liknande specialinstitut. Under 1966 växte kön i Industrikredit mycket kraftigt. När företagets möjligheter till egen upplåning var som sämst, var den beräknade väntetiden i utlåningskön omkring tre år. Situationen är dock i dag markant förbättrad.

Tillkomsten av den föreslagna statliga investeringsbanken kan som vi tidigare framhållit komma att på nytt accentuera svårigheterna för den mindre och medelstora företagsamhetens långfristiga finansiering. En prioritering av större projekt är en klart framträdande avsikt. AB Industrikredits och AB Företagskredits kreditgivningsförmåga bör underlättas. Om framdeles en utökning av dessa företags aktiekapital på grund av ökad kreditgivning aktualiseras, anser vi det angeläget att så sker.

En rationellare utformning av återlånerätten är likaså ett intresse för i synnerhet den mindre företagsamheten. Från vårt håll har vid årets riksdag hemställts att reglementet för allmänna pensionsfondens förvaltning så måtte ändras, att arbetsgivare erhåller möjlighet att för återlån få utnyttja de ATP-avgifter som inbetalats under loppet av de fem senast förflutna åren, att återlån skall få ske upp till 75 % av inbetalda avgifter samt att frågan om utsträckande av amorteringstidens längd till 20 år skall utredas. De svårigheter som i kredithänseende möter den mindre och medelstora företagsamheten och som väsentligt skulle skärpas om den statliga banken förverkligades talar slutligen för att ökade utlåningsresurser ges statens hantverks- och industrilånefond. Till dess förfogande bör därför ställas ett i för-

hållande till yrkandena i årets statsverksproposition med 24 mkr. höjt anslagsbelopp.

7. Förbättra exportfinansieringen

Den kortfristiga exportfinansieringen tillhör de typiska affärsbanksuppgifterna. Under senare år har de gängse kredittiderna i den internationella handeln kommit att avsevärt förlängas. Detta gäller särskilt mer kostnadskrävande kapitalvaror såsom fartyg, stora maskinanläggningar och dylikt. Kredittider på bortåt 10 år är inte längre ovanliga. I samband med exporten till underutvecklade länder förekommer ännu mycket längre krediter. Den långa exportfinansieringen, som i dag för många av våra största företag skapar besvärliga kreditproblem, är inte längre i samma mening en affärsbanksuppgift.

AB Svensk exportkredit har tillkommit mot denna bakgrund. Bolaget har en betydande kapacitet, varav en stor del är utnyttjad.

I företagens exportförsäljningsansträngningar är stödet av en jämn och konsekvent exportkreditgivningspolitik av stor betydelse liksom möjligheterna till förhandsbesked huruvida en viss finansiering kan påräknas.

En översyn av förhållanden och önskemål beträffande exportkreditfinansieringen i vad avser såväl institutionell ram och formella regler som därinom tillämpade arbetsformer är motiverad.

8. Kanalisera AP-fonderna till näringslivet

De större företagens viktigaste och mest ändamålsenliga källa för långfristig finansiering är obligationsmarknaden. Det är i första hand önskvärt att avskaffa emissionskontrollen, som föranleder både osäkerhet och obalans på kapitalmarknaden. Den leder till kösystem, och kredittransaktioner kommer i olycklig utsträckning att äga rum utanför den organiserade marknaden. Därigenom minskas sannolikheten för att kapitalet ledes till de mest räntabla projekten. Emissionskontrollen har aldrig utgjort någon rationell penningpolitisk metod. Dess huvudsyfte, att förebygga ränteglidningar och svårigheter för bostadsbyggandets finansiering, kan uppnås med andra, mindre skadliga metoder.

AP-fondernas växande dominans på kapitalmarknaden aktualiserar frågan om hur en mer ändamålsenlig kanalisering av deras medel till olika delar av marknaden skall utformas. Vad beträffar de större företagen bör denna kanalisering enligt vår mening först och främst ske genom att AP-fonderna köper näringslivets obligationer.

9. Förslag om enskilt refinansieringsinstitut (Näringskredit)

Även om en fri emissionsverksamhet förelåg och AP-fonderna köpte utkommande obligationer i proportion till sin marknadsandel, skulle dock vissa angelägna problem kvarstå olösta. Många företag kan inte utnyttja

obligationsmarknaden. Vissa kreditbehov är svåra att tillfredsställa genom att de säkerhetsmässigt ligger något sämre placerade än vad kapitalmarknaden för dagen normalt accepterar. Det är särskilt i fråga om investeringsprojekt, vilka kräver en relativt hög andel långfristigt bundet kapital, som placeringen av den övre delen av den långa krediten kan möta svårigheter. Andra större kreditbehov kan föranleda problem genom att de i fråga om löptid icke väl passar vare sig den långa eller den korta kreditmarknaden.

För en lösning av dessa problem måste följande synpunkter beaktas:

- För att AP-fondernas medel skall kunna engageras också i denna typ av kreditgivning måste säkerhetsaspekten tillfredsställande lösas.
- Konkurrensen på kreditmarknaden måste bevaras och utvecklas. En decentraliserad beslutsprocess i kreditgivningen är en grundförutsättning härför.
- De kapitalresurser som ställes till näringslivets förfogande måste fördelas efter rent företagsekonomiska kriterier.

Dessa krav skulle enligt vår uppfattning kunna tillfredsställande uppfyllas, om kapitalmarknaden kompletterades med ett enskilt refinansieringsinstitut för näringslivets långfristiga finansiering. I det följande har för institutet använts arbetsbenämningen Näringskredit.

Grundkapitalet till Näringskredit skulle kunna tillskjutas av samtliga affärsbanker, till större delen i form av garantikapital.

Institutets upplåning skulle ske genom försäljning på marknaden av obligationer och andra skuldebrev med varierande löptid.

AP-fondernas möjlighet att ställa krediter till förfogande bör givetvis till fullo utnyttjas. I dagens läge är dock anspråken på AP-fonderna höga. I vilken utsträckning fonderna kan påräknas som finansieringskälla i framtiden är svårbedömbart.

Affärsbankerna antages som nämnts tillskjuta grundkapitalet. Som köpare av obligationer och andra fordringsbevis under viss del av deras löptid kan affärsbankerna också tänkas bidra till Näringskredits upplåning.

Sparbankerna liksom postbanken är stora obligationsköpare, hos vilka ett visst placeringsutrymme bör kunna påräknas.

Den praxis som gäller för värdehandlingar, i vilka försäkringsfonden för livförsäkringar skall vara redovisad, är normerande för säkerhetskraven vid obligationsemissioner. Enligt lag om försäkringsrörelse hör fordringsbevis, utfärdade av svenskt kreditaktiebolag, som står under tillsyn av bank- och fondinspektionen till sådana värdehandlingar. Med hänsyn till det sätt på vilket Näringskredits medel tänkes komma att disponeras kan ej heller i praktiken resas någon berättigad invändning mot dess upplåningsinstruments fondgillhet.

Upplåningsrätten torde kunna sättas till densamma som gäller för AB Företagskredit.

Institutets uppgift skall vara att återfinansiera affärsbankerna för sådan

långfristig finansiering som av särskilda skäl är svår att tillgodose genom direkt placering av krediter på den långa marknaden. Återfinansiering skall kunna avse såväl stora som mindre kreditbehov. Kreditbedömningen åvilar således i första hand bankerna. Institutet bör dock kunna giva förhandsbesked om under vilka förutsättningar refinansiering kan påräknas.

Refinansieringen bör i princip ske på sätt som innebär ett enkelt fordringsförhållande mellan Näringskredit och respektive bank, där banken med sitt namn svarar för återbetalningen. Bankerna skall alltså ha laglig möjlighet att hos Näringskredit upplåna kapital bundet i tiden så länge som den refinansieringen motsvarande utlåningen. I fråga om återlånen gäller detta förhållande i dag direkt mellan AP-fonderna och affärsbankerna. Med tillkomsten av ett i ett mellanliggande återfinansieringsinstitut bundet eget kapital skulle säkerhetsaspekten tillgodoses ännu starkare än som i dag anses till fyllest med hänsyn till AP-medlens trygghet.

För en investering som från allmänna synpunkter bedömes såsom särskilt angelägen men som efter vedertagna kreditbedömningsprinciper kan finansieras genom bankerna hos Näringskredit eller eljest på marknaden får liksom hittills ställas statlig garanti genom av riksdagen för varje särskilt fall fattade beslut. Statliga företag bör i övrigt få sina kreditanspråk behandlade på samma sätt som enskilda företag.

Det är för affärsbankerna möjligt att med bibehållen noggrannhet i kreditärendenas beredning hålla arbetsmängden på en någorlunda rimlig nivå. Genom den ofta långvariga kontakt som bankerna har med flertalet kredit sökande och genom att, ofta i samband med tidigare kreditfrågor, grundliga utredningar vidtagits av räntabilitet och utvecklingsmöjligheter finnes för bedömning av nyinkommande kreditärenden i många fall ett omfattande och aktuellt underlag. Såsom förslaget om inrättande av en statlig investeringsbank utformats skulle däremot någon långtgående repliering på affärsbankerna ej vara möjlig i fråga om det omfattande arbete som beredning av ett kreditärende för beslut utgör. För den statliga investeringsbanken, som uppenbarligen skulle ha att bedöma ständigt nya, stora, långfristiga och särskilt riskbetonade projekt, skulle arbetsmängden bli överväldigande, om en någorlunda tillfredsställande kvalitet i kreditbedömningen skulle kunna upprätthållas. Även den praktiska betydelsen av en decentraliserad kreditbedömningsprocess talar således starkt för en lösning i enlighet med våra ovan framförda riktlinjer.

Banklagens bestämmelser med avseende på banks rätt att giva bunden utlåning måste i samband med tillkomsten av ett refinansieringsinstitut av här föreslagen typ kompletteras på liknande sätt som skett i fråga om de s. k. återlånen.

Vidare kan banklagens nu gällande begränsning av inlåningsrätten i dagens läge försvåra för bankerna att i önskvärd mån delta i sådant instituts uppbyggnad. Inlåningsrätten har dock gång efter annan ändrats i takt med

utvecklingens krav. Med hänsyn härtill bör det utredas hur den i banklagen fastslagna inlåningsrätten skall vidgas, så att tillskotten till ett nytt kapitalmarknadsinstitut ej måtte inskränka bankernas möjligheter att i önskvärd grad emottaga allmänhetens kassamedel.

I enlighet med vad här anförts bör Kungl. Maj:t till årets höstriktdag framlägga förslag till de ändringar i banklagen och andra författningar som kan finnas erforderliga för att skapa förutsättningar för bildandet av Näringskredit.

Bakgrunden till våra trygghetskapande förslag

Strukturomvandlingen innebär att företag inom olika branscher vidtar rationaliseringsåtgärder som kan leda till att personal friställes. Detta är inte något nytt. I vår ekonomiska historia finns exempel på genomgripande omvandlingar, t. ex. inom järnhanteringen och sågverksnäringen. I en öppen ekonomi förstärks omvandlingstrycket genom utländsk konkurrens samtidigt som de utländska marknaderna vidgar näringslivets möjligheter till utveckling och expansion.

Friställning av arbetskraft, eller med andra ord arbetslöshet, är icke något entydigt begrepp. Man skiljer mellan strukturell och konjunkturell arbetslöshet. Det senare begreppet anses avse sådan friställning som beror på låg efterfrågan inom landet, eventuellt också på vikande internationella konjunkturen. Det internationellt sett alltför höga kostnadsläge som för närvarande kännetecknar situationen i vårt land leder till undersysselsättning inom den export- och importkonkurrerande industrin. Även om den inhemska efterfrågan är stor och de utländska konjunkturen goda, men kostnadsläget felaktigt, kan många företag av kostnadsskäl tvingas att vidta mer eller mindre drastiska åtgärder som drabbar såväl dem själva som deras anställda. På nytt bör därför betonas vikten av att föra en sådan ekonomisk politik att den konjunkturella arbetslösheten icke skall behöva leda till störningar på arbetsmarknaden. Den främsta försvarslinjen mot arbetslöshet går alltså genom den allmänna ekonomiska politiken.

Jämte strukturell och konjunkturell arbetslöshet förekommer säsongarbetslöshet, t. ex. inom byggnadsbranschen på vintrarna, och friktionsarbetslöshet. Byte av arbetsplats måste nödvändigtvis ta tid. Arbetslöshetsberäkningarna kommer att omfatta ett antal individer som är på väg från ett företag till ett annat. Vid övertryck på arbetsmarknaden tenderar denna arbetslöshet att statistiskt öka genom ökad rörlighet. Statistiken påverkas också av att även vid balans på arbetsmarknaden handikappade, äldre, utbildade och deltidssökande möter särskilda svårigheter vid sökande av arbete.

Det nuvarande arbetsmarknadsläget

1. Den statistiskt redovisade arbetslösheten vid mitten av februari 1956—1967 framgår av nedanstående tabell:

År	Totala antalet arbetslösa	Antalet arbetslösa som är försäkrade i arbetslöshetskassa i % av tot. ant. medl.
1956.....	50 583	3,6
1957.....	41 017	2,6
1958.....	56 329	3,6
1959.....	59 732	3,4
1960.....	40 245	2,5
1961.....	32 664	2,0
1962.....	34 440	2,2
1963.....	40 695	2,5
1964.....	27 605	1,5
1965.....	27 452	1,5
1966.....	53 861	3,1
1967.....	49 246	2,6

Vid bedömningen av ovanstående statistik bör beaktas att arbetslösheten i februari delvis är säsongmässig och att siffrorna inte är säsongbegränsade. Den genomsnittliga februariarbetslösheten utgjorde under perioden 2,6 % — årsgenomsnittet 1,4 %. Den höga arbetslöshetssiffran för i år tyder på att särskilda svårigheter förelegat, eftersom vi i år haft en mild vinter. Förutom dem som redovisats i statistiken som arbetslösa finns ett antal individer under omskolning. Dessa utgjorde 25 040. Räknar man in dessa bland de arbetslösa, stiger arbetslöshetstalen med 50 %. Detta skulle innebära en arbetslöshet om 4 %. Eftersom arbetsmarknadspolitiken aktiverats under perioden, måste man ta hänsyn till antalet i omskolning när man jämför arbetslöshetstalen.

Ökningen av antalet arbetslösa har ett direkt samband med driftsinskränkningar och nedläggningar.

Varslade driftsinskränkningar och nedläggningar under perioden 1956—1966 framgår av nedanstående tabell.

År	Antal arbetsställen	Varav nedläggning	Antal avskedanden och permitteringar
1956.....	469	113	14 108
1957.....	317	94	12 327
1958.....	570	113	26 848
1959.....	231	75	8 933
1960.....	149	80	6 732
1961.....	208	83	8 271
1962.....	228	80	9 993
1963.....	205	69	8 108
1964.....	126	80	4 312
1965.....	196	128	8 890
1966.....	563	236	20 733

Mot denna bakgrund och sett mot det förhållandet att även nya kategorier anställda, exempelvis tjänstemän, ofta högt kvalificerade, i dag i ökad utsträckning möter otrygghet på arbetsmarknaden skall de synpunkter ses som vi här nedan anför. Även om en i många avseenden vitt utbyggd arbetsmarknadsorganisation står redo att lösa problemen, har vi funnit det angeläget att peka på vissa åtgärder i trygghetsskapande syfte.

B. Förslag i syfte att förbättra den enskildes trygghet

En snabb ekonomisk utveckling kan förutsätta omställning av arbetskraft. De rationaliseringsvinster som introduktion av modernare teknik ger upphov till kommer icke sällan till uttryck i just att en minskad arbetsmängd åtgår för en oförändrad eller ökad produktion. Nedläggning av olönsamma driftsenheter är ett ofrånkomligt led i samma process. Därför måste också förutsättas att den friställda arbetskraften snarast får en optimalt produktiv sysselsättning. Det är ett självklart socialt krav att arbetslösa så fort som möjligt beredes ett meningsfullt arbete.

1a. Allmän arbetslöshetsförsäkring

Ett grundläggande ekonomiskt skydd behöves för den tid då någon på grund av arbetslöshet saknar annan inkomst. Detta ges i vårt land som bekant genom arbetstagarorganisationernas arbetslöshetskassor genom vilka deras medlemmar kan komma i åtnjutande av frivillig arbetslöshetsförsäkring. Statsbidrag utgår till kassorna, bl. a. i förhållande till utgivna understöd vid arbetslöshet.

Ett stort antal arbetstagare står emellertid utanför arbetslöshetsförsäkringen. Det gäller det betydande antal människor i vårt land som ej är anslutna till någon facklig organisation. För dessa finns ofta ej heller någon reell möjlighet att på frivillig väg skaffa sig en arbetslöshetsförsäkring med de fördelar som erbjuds av de av löntagarorganisationerna skapade kassorna. Detta gör att den trygghet mot oförvållad arbetslöshet som bör finnas i ett land med så hög standard som vårt och varom alla torde vara ense är bristfällig. I princip bör försäkring mot oförvållad arbetslöshet omfatta alla arbetstagare.

Därvid bör man bygga på de erfarenheter som finns hos redan befintliga kassor. Frågan bör närmare utredas av den förra året tillsatta KSA-utredningen (Kontant stöd vid arbetslöshet) som har att utreda skilda problem som sammanhänger med en allmän arbetslöshetsförsäkring. Det är emellertid angeläget att utredningens arbete bedrivs så skyndsamt som möjligt och att direktiven vidgas så att utredningen får i uppdrag att i ett sammanhang klargöra även de övriga trygghetsskapande åtgärder som anges här nedan.

1b. Avgångsbidrag

Till de spörsmål som KSA-utredningen bör studera hör frågan om avgångsbidrag.

För närvarande finus på grund av kollektivavtal mellan Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen ett system för sådana bidrag till personer som utan egen förvållan nödgas lämna den anställning han innehaft minst 10 år och som uppnått 50 års ålder. Lägre levnadsålder kan ge rätt till bidrag om levnadsåldern plus anställningsåren uppgår till minst 65 år, exempelvis 40 levnadsår plus 25 anställningsår. Överenskommelsen innebär att företagen till en särskild fond inbetalar en försäkringsavgift som f. n. uppgår till 17 kr. per årsarbetare. Fonden förvaltas och disponeras av en nämnd där SAF och LO är representerade.

Avgångsbidrag ges dels med 100 kr. per anställningsår och dels med ett särskilt belopp som stiger med ökande levnadsålder och vars storlek bestäms i varje enstaka fall med hänsyn till svårigheterna i samband med avskedandet. Enligt förslag till årets riksdag, vilket enhälligt tillstyrkts av bevillningsutskottet, skall avgångsbidraget till större del vara skattefritt.

Avgångsbidraget motiveras av det inkomstbortfall som en omställning till ett nytt arbete ofta medför. Önskemålet att varje individ skall ha rätt till vad man brukar kalla meningsfull sysselsättning gör det angeläget att en friställd person, särskilt om han nått viss högre ålder, beredes andrum att söka en anställning som verkligen passar honom och ej tvingas acceptera första bästa erbjudande.

Rätt till avgångsbidrag enligt nämnda kollektivavtal avser blott dem som faller under avtalet. Skäl talar för en undersökning om möjligheterna och formerna för en utvidgning av ifrågavarande försäkringssystem. Detta problem bör alltså studeras av KSA-utredningen.

2. Breddad omskolningsverksamhet

Även om ekonomiska stödåtgärder av olika slag i ökad utsträckning måste ingå bland samhällets åtgärder för att avhjälpa eller underlätta omställningssvårigheterna för den enskilde arbetstagaren är likväl det mest väsentliga att den friställda så snabbt som möjligt beredes tillgång till nytt meningsfyllt arbete där hans kunskaper och kvalifikationer i övrigt kan fullt utnyttjas. Omskolningsåtgärder i detta syfte kommer att spela en betydelsefull roll, och en utvidgning av den hittillsvarande verksamheten bör vidtagas. Angeläget är också att den förmedlande verksamheten bedrivs på sådant sätt att friställd arbetskraft snabbt kan utnyttjas inom områden där brist på kvalificerad sådan föreligger.

Det är en orimlig situation att friställd arbetskraft icke kan beredas ny sysselsättning i ett skede då det svenska samhället brottas med allvarliga bristproblem på betydelsefulla yrkesområden. Inom utbildningssektorn, på vårdområdet, i fråga om viss forskning och inom serviceyrkena

föreligger i dag uppenbara brister, som väntas bli bestående inom överskådlig tid. I vissa fall kan kvalificerad arbetskraft utan omskolning överföras, i andra fall kräves längre eller kortare utbildning i detta syfte. Såväl inom de företag där arbetskraft kan förväntas bli friställd som inom områden där det föreligger behov av sådan arbetskraft bör utbildningsverksamheten kunna aktiveras med stöd av statsmakterna och i samråd mellan myndigheterna inom berörda områden. Utformningen och omfattningen av omskolningsverksamheten är nära förknippad med vuxenutbildningen.

Denna utbildningsverksamhet har tagits upp i särskild proposition till årets riksdag. I förevarande sammanhang skall endast vissa frågor i samband med omskolningsverksamheten behandlas. Genom beslut av 1966 års riksdag om riktlinjerna för arbetsmarknadspolitiken anslogs väsentligt ökade medel för försöksverksamhet med utbildning i yrken inom vilka det med hänsyn till rådande arbetsmarknadsläge eller eljest är av väsentlig betydelse att snabbt öka tillgången på utbildad arbetskraft (bristyrkesutbildning). Sådan verksamhet hade ditintills bedrivits i mycket begränsad omfattning.

Efter framställning från arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med skolöverstyrelsen har Kungl. Maj:t den 7 oktober 1966 i kungl. brev meddelat närmare föreskrifter om den vidgade bristyrkesutbildningen. Sådan får ordnas beträffande yrken inom verkstadsindustrin, byggnadsindustrin, träindustrin (maskinsnickare), pappers- och massaindustrin (kvalificerad driftpersonal), vårdområdet samt inom kontorsområdet (ADB-personal). Utbildningen får förläggas till kurser ordnade av arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen eller inom befintliga utbildningsanstalter eller hos företag.

Den har emellertid bedrivits som försöksverksamhet och endast under relativt kort tid. Icke desto mindre måste den bedömas som angelägen, och skäl talar för att den vidgas till att omfatta vidare arbetsområden. I större utsträckning än vad hittills varit fallet bör aktiviteten bedrivas i samråd med berörda kommuner, myndigheter och företag samt näringslivets organisationer.

Den kompletterande utbildning som kan erfordras för att kanalisera kvalificerad arbetskraft till andra områden där brist på sådan arbetskraft föreligger är som redan antytts av varierande slag. Det väsentliga är emellertid att den bör inriktas på att utnyttja vederbörande arbetstagare på samma »kvalifikationsnivå» som han uppnått i sin tidigare sysselsättning. Problemet aktualiseras inte minst av att antalet friställda bland tjänstemannagrupperna ökar. I många fall kan detta ske inom berörda företag, i andra fall krävs studier vid universitet, högskolor, tekniska eller ekonomiska gymnasier m. m.

Den breddning av den nuvarande verksamheten som således bör komma till stånd förutsätter ytterligare överväganden. Det bör därför uppdragas åt

arbetsmarknadsstyrelsen att i samråd med skolöverstyrelsen och företrädare för näringslivet utarbeta erforderligt underlag härför.

Som nämnts får bristyrkesutbildning anordnas även hos företag. Det statliga stödet till vuxenutbildning vid företag är emellertid som arbetsmarknadsutredningen framhöll behäftat med betydande brister, och beloppen är otillräckliga. Det är endast ett fåtal och oftast större företag som bedriver organiserad vuxenutbildning, och huvuddelen av kostnaderna får bäras av dessa företag, medan den utbildade arbetskraften till stor del kommer hela branschen till godo. Arbetsmarknadsutredningen föreslog att statsbidragen för vuxenutbildning vid företagen skulle höjas till 2 kr. per elev och närvarotimme och liksom hittills utgå direkt till de utbildningsdrivande företagen. Utbildningen skulle bedrivas enligt av parterna fastställd plan, antingen i kursform eller direkt på arbetsplatsen.

Enligt Kungl. Maj:ts proposition 1966 angående arbetsmarknadspolitiken skulle flera av arbetsmarknadsutredningens förslag beträffande yrkesutbildningen prövas i samband med ställningstagandet till vuxenutbildningsfrågorna, bl. a. den ovan berörda företagsutbildningen. Så har icke skett i den nyligen framlagda propositionen angående vuxenutbildningen. Enligt vår mening är det från arbetsmarknadspolitisk synpunkt angeläget att förbättra utbildningsmöjligheterna, och företagen bör stimuleras att göra större insatser på vuxenutbildningens område. Många som nu går den administrativt krångligare och för samhället kostsammare vägen över anpassningskurser, helt bekostade av staten, skulle kunna utbildas direkt av företagen och därigenom snabbare få en produktiv arbetsuppgift. En sådan utbildning skulle smidigare kunna anpassas till produktionens och teknikens krav och bibringa de utbildade aktuella yrkeskunskaper. Vi föreslår att arbetsmarknadsutredningens väl underbyggda förslag i denna del förverkligas.

Vi vill i detta sammanhang understryka att utbildningskurserna i princip skall vara öppna för både män och kvinnor på lika villkor. De senaste årens erfarenheter av kvinnlig arbetskraft i yrken som av ålder betraktats som typiskt manliga visar att den traditionsbundna könsuppdelningen vid val av arbetsuppgifter saknar stöd i verkligheten.

I det föregående har understrukits värdet av att utbildningsverksamheten bedrivs i de berörda företagen. Vi har också förordat arbetsmarknadsutredningens förslag om särskilt bidrag för sådan vuxenutbildning. Möjligheter bör även beredas företag att skattemässigt avsätta medel för *särskilda utbildningsfonder*, avsedda att tagas i anspråk i samband med förutsedda eller pågående strukturförändringar i företagen och framför allt i lägen då dessa förutsättes leda till friställning av arbetskraft.

Kungl. Maj:t bör snarast till riksdagen framlägga förslag om härför erforderliga ändringar i skatteförfattningarna.

3. Den äldre arbetskraften

Förskjutningen i befolkningens sammansättning har accentuerat de särskilda problem som sammanhänger med den äldre arbetskraftens anpassning till förhållandena på arbetsmarknaden. Vid driftsinskränkningarna är det i främsta rummet den äldre arbetskraften som råkar i svårigheter. Problemen är i stort sett desamma i flertalet västeuropeiska länder. Att placera dessa på omskolningskurser stöter på många svårigheter. Däremot har det visat sig lättare att placera dem i företagsutbildningen. Det är en praktisk och smidig utbildningsform som siktar till bestämda arbetsuppgifter i det företag som ordnar utbildningen. På förslag av arbetsmarknadsstyrelsen har numera i särskild proposition (nr 105) föreslagits att utbildning av äldre arbetskraft skall få ske på samma villkor som f. n. gäller för handikappade.

Vi anser det väsentligt att denna verksamhet uppmuntras. Även härvidlag anser vi att man skulle kunna stimulera verksamheten genom att bereda företagen möjligheter till skattefria avsättning till fonder inom företagen för de kostnader som är att hänföra till denna form av omställningsverksamhet samt för investeringar och drift av skyddade verkstäder. Vid uttag från fonden bör AMS fungera som tillståndsgivare. Förslag till erforderliga författningsändringar bör snarast föreläggas riksdagen.

För den äldre arbetskraften kan de nuvarande pensionsbestämmelserna innebära vissa olägenheter. Enligt lagen om allmän försäkring finns möjlighet till förtida respektive uppskjutet uttag av ålderspension, men fördelarna med det rörliga pensionsuttaget begränsas genom att pensionsbeloppet reduceras vid förtida uttag, och reduktionen gäller sedan livet ut. Detta verkar hämmande på intresset att utnyttja det förtida uttaget. Dessa nackdelar bör undanröjas för den arbetskraft som ej kan beredas annan sysselsättning. Frågan hör till dem som bör utredas av KSA-utredningen.

4. Förhandsinformation om driftsinskränkningar

För att göra det möjligt för arbetsmarknadsorganen att så snabbt som möjligt sätta in effektiva åtgärder vid företagsnedläggelser och driftsinskränkningar bör dessa organ så tidigt som möjligt informeras om förestående omläggningar inom företagen. Någon i lag fastställd skyldighet för företagen att varsla om inskränkningar föreligger inte, men sedan 1952 finns överenskommelser mellan arbetsmarknadsstyrelsen och vissa arbetsgivar- och näringsorganisationer att i god tid — senast två månader före nedläggande eller inskränkningar i driften — lämna meddelande till arbetsmarknadsmyndigheterna om planerade åtgärder. Det har ifrågasatts om inte varseltiden borde förlängas och lagstiftas. Frågan prövades av 1960 års arbetsmarknadsutredning, som konstaterade att den frivilliga överenskommelsen i stort sett fungerat tillfredsställande. Utredningen framhöll

dessutom att erfarenheterna pekade på att företagen i allmänhet var angelägna att meddela varsel om driftsinskränkningar tidigare än enligt överenskommelsen.

Varselsystemet omfattar inte hela arbetsmarknaden. Bl. a. ligger betydande delar av den offentliga sektorn utanför överenskommelsen. För statliga myndigheter föreligger dock skyldighet att anmäla uppsägning av civil personal. Till de mera betydelsefulla sektorerna utanför varselöverenskommelsen hör av flera skäl byggnadsindustrin. En utvidgning av varselsystemer till att omfatta i princip hela arbetsmarknaden bör eftersträvas. Lagstiftning härom eller om varseltidens längd bör dock icke komma i fråga och torde ej heller vara erforderlig. Genom frivilliga överenskommelser bör det vara möjligt att förbättra varselsystemet och om möjligt förlänga tiden för varsel.

5. *Inlösen av egnahem*

För att underlätta omställningen och främja rörligheten på arbetsmarknaden bör man se till att den som flyttar icke drabbas av en betydande förlust vid avyttring av eget hem. Arbetsmarknadsstyrelsen har sedan januari 1965 bedrivit försöksverksamhet i begränsad omfattning med inlösen av egnahem. Till slutet av 1966 har 93 fastigheter lösts in. Av dessa hade 45 försålts, huvudsakligen för fritidsändamål. Verksamheten har inskränkts till de fyra nordligaste länen och koncentrerats till glesbygdsområdena. Företagsnedläggelser under det senaste året visar emellertid att det finns ett starkt behov av att utvidga möjligheten till inlösen såväl till glesbygder i andra delar av landet som till industriorter. I proposition nr 105 har inrikesministern föreslagit en sådan utvidgning, vilken vi finner väl motiverad.

Därutöver vill vi erinra om att vi under många år begärt sådan ändring i realisationsvinstbeskattningen vid avyttring av egnahem att från sådan beskattning skall undantas den fiktiva vinst som beror av penningvärdeförsämring. Då avyttringen har samband med flyttning till annan ort och en önskan att där förvärva likvärdig bostad, saknas anledning till antagandet att någon verklig vinst uppkommer. Utvecklingen under de senaste åren har understrukit angelägenheten av att dessa ändringar i skattelagstiftningen snarast kommer till stånd.

6. *Höjda anslag till lokaliseringspolitiska åtgärder*

Som vi i den tidigare delen av denna motion eftertryckligt betonat måste den allmänna kreditbedömningen och långivningen i det svenska näringslivet ske efter sunda företagsekonomiska principer. Behovet att av olika sociala och ekonomiska skäl stimulera till ny ekonomisk aktivitet och lägga grunden till en varaktig sysselsättning kvarstår emellertid på vissa orter och i vissa regioner. Det kan i själva verket befaras att behovet av sådan

stimulans kan komma att ytterligare förstärkas under de närmaste åren. Den försöksverksamhet på det lokaliseringspolitiska fältet som bedrivits i vårt land sedan i juli 1965 har i stort sett medfört tillfredsställande resultat. I samlade finansiella insatser för lokaliseringstöd under en 5-årsperiod, 800 mkr., varav 500 mkr. i form av lokaliseringslån, har 265 mkr. hittills tagits i anspråk. Enligt vår mening bör beredskapen i detta hänseende ytterligare förstärkas och den angivna ramen utvidgas. Vi föreslår därför att ytterligare 100 mkr. anslås för lokaliseringslån redan nästa budgetår.

Under återopande av det anförda hemställer vi,

att riksdagen måtte

I. avslå Kungl. Maj:ts förslag i proposition nr 56 om inrättande av en statlig investeringsbank;

II. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte förelägga 1967 års höstriksdag förslag om ändringar i banklagen m. fl. författningar, avseende främst

dels — i syfte att över huvud taget få en bättre fungerande kapitalmarknad —

a) medgivande för affärsbankerna att temporärt inneha aktier för att kunna fungera såsom emissionsinstitut,

b) en översyn av säkerhetsbestämmelserna i syfte att medge en friare säkerhetsprövning med större tyngd på företags-ekonomiska överväganden rörande företags räntabilitet och allmänna ekonomiska bärkraft, och

c) ett avskaffande av emissionskontrollen;

dels — i syfte att skapa legala förutsättningar för inrättande av ett enskilt refinansieringsinstitut, härövan kallat *Näringskredit* —

a) vidgning av den fastslagna inlåningsrätten så att tillskotten till ett nytt kapitalmarknadsinstitut ej måtte inskränka bankernas möjlighet att i önskvärd grad emottaga allmänhetens kassamedel, och

b) komplettering av bestämmelserna med avseende på banks rätt att ge bunden utlåning;

III. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta företaga en översyn beträffande exportkreditfinansieringen i vad avser såväl internationell ram och formella regler som tillämpade arbetsformer;

IV. i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala, att AB Industrikredits och AB Företagskredits kreditgivningsförmåga bör underlättas;

V. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte

1) förelägga 1967 års höstriksdag förslag om införande av rätt för företag att i särskilda omställnings- och utbildningsfonder skattefritt avsätta medel, avsedda att tagas i anspråk i samband med förutsedda eller pågående strukturförändringar i företagen och i lägen då dessa förutsättes leda till friställning av arbetskraft,

2) i tilläggsdirektiv till den förra året tillsatta utredningen om kontant stöd vid arbetslöshet (KSA-utredningen) uppdraga åt denna att

a) utreda möjligheterna och formerna för en utvidgning av försäkringssystemet för avgångsbidrag,

b) pröva villkoren rörande möjligheterna för äldre friställd arbetskraft att erhålla förtidspension, och

c) utreda övriga trygghetsfrågor i samband med struktur-omställningar;

VI. med avslag å Kungl. Maj:ts förslag att till Teckning av aktier i ett statligt kreditbolag för finansiering av investeringar inom näringslivet på kapitalbudgeten under fonden för statens aktier för budgetåret 1967/68 anvisa ett investeringsanslag av 500 miljoner kronor, samt

a) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt förelägga riksdagen förslag om investeringsanslag på tilläggsstat av 100 000 000 kronor till ytterligare lokaliseringslån och 25 000 000 kronor till hantverks- och industrilånefonden samt

b) på kapitalbudgeten för budgetåret 1967/68 till *Stiftelsen för industriell forskning och industriellt utvecklingsarbete (SIFU)* anvisa ett investeringsanslag av 100 000 000 kronor; samt

VII. i övrigt beakta vad i motionen anförts.

Stockholm den 14 april 1967

Yngve Holmberg (h)

Gösta Jacobsson (h)

Rolf Kaijser (h)

Carl Eskilsson (h)

N. Yngve Nilsson (h)

Allan Hernelius (h)

G. Ivar Virgin (h)

Ragnar Sveningsson (h)